

K příspěvku prof. Cmoreje

Stanislav Sousedík

Universita Karlova, Praha

Dosavadní rozprava o existenci se, myslím, ocitla v nebezpečí, že by mohla ustrnout v jakési „poziční válce“, při níž se sice polemizuje, ale fronty se nepohybují. Velice proto vítám a vážím si, že do diskuse v tomto jejím stadiu po kol. A. Dolákovi, V. Raclavském a prof. P. Maternovi vstoupil s novými podněty autor, který dosud pouze mlčky naslouchal, prof. Pavel Cmorej (Cmorej 2011).

Cmorej přichází s trochu pro mne překvapivým tvrzením, že jsou moje pochybnosti, zda je existence výlučně vlastností pojmů – *oprávněné*. Z tohoto jeho mínění bych mohl mít ovšem jen radost (a také ji i mám), jenže to není, bohužel, radost zcela čistá. Kalí ji pocit, že mi Cmorej (podobně jako již dříve Raclavský) dává za pravdu z důvodů, které jsou odlišné od mých, a jsou nadto k cíli, který sleduji, jak se obávám, nepoužitelné. O jaký cíl se mi jedná? Rád bych prokázal možnost kontingence individuí, a to jednak takové kontingence, které budu říkat *nepřavou*, jednak – a to hlavně – té, které budu říkat *pravou* (vysvětlím v dalším, co těmi termíny míním). K tomu, abych toho cíle dosáhl, potřebuji však určitého pojetí existence, odlišného od toho, jež je dnes běžně přijímáno. Dnes běžně rozšířené pojetí má svůj původ u Fregeho, a z té skutečnosti pochází můj (jinak spíše vlažný) zájem o tohoto autora. Dříve než budu moci mluvit o kontingenci, je proto třeba, abych relativizoval (to totiž pro mé účely stačí) Fregeho nauku o existenci. To v nynější fázi naší rozpravy znamená, že musím zaujmout stanovisko k Cmorejově výše citovanému příspěvku: Cmorej totiž přes svou vstřícnost dává, jak se mi zdá, v podstatě za pravdu přece jen Fregemu, nikoli mně.

Oč jde? Při své interpretaci Fregeho dialogu s Pünjerem jsem se vícekrát vyjádřil v tom smyslu, že existence (jak ji rozumí Frege) se při bližší analýze ukazuje jako binární vztah, jehož jedním členem je abstraktní entita (pojem), druhým členem pak empirický předmět spadající do jeho rozsahu. S tímto mým vyjádřením Cmorej nesouhlasí. Existence totiž podle něj není z *logického hlediska* vztah, nýbrž „vztažná

vlastnost“, tj. monadická vlastnost, jež je nějakým vztahem pouze podmíněna (viz pozn. 9 Cmorejova příspěvku).

Co k tomu říci? Domnívám se, že Cmorejovo kritické upozornění je na místě, a děkuji mu za ně. Připouštím tedy, že existence (jak jí rozumí Frege) není z *logického hlediska* vztah, nýbrž vztažná vlastnost. Jaký má nyní tato skutečnost vliv na platnost důsledků, které jsem vyvodil se svého původního předpokladu, že je totiž existence nikoli vztažná vlastnost vztahem podmíněná, nýbrž tento vztah sám? Domnívám se, že žádný. Formuloval jsem totiž dva takové důsledky:

První zněl: „Říkáme-li o něčem že to (ve Fregově smyslu) existuje, nemluvíme pouze o určitém pojmu, ale i o empirické věci, které pod onen pojem spadá.“

Tento závěr Cmorej na základě svého zjištění, že je existence nikoli vztah, nýbrž vztažná vlastnost, odmítá. Činí tak právem? Odpověď záleží na tom, jaká si nastavíme kritéria k posouzení, kdy nějakým výrokiem o něčem mluvíme a kdy ne. Dejme tomu, že si povšimnu, že se Antonín dvoří Heleně a upozorním proto diskrétně Helenu, že „Antonín je ženatý“. „Ženatý“ je zde zřejmě vztažná vlastnost a je nyní otázka, je-li v uvedeném výroku řeč pouze o Antonínovi anebo také i o jeho manželce. Je jistě možné se postavit na stanovisko, že o ní řeč není, protože z mého sdělení Helena nemůže konkrétně vědět, kdo je Antonínovou chotí. To je první, sice správné, ale nikoli jedině možné hledisko. Na věc se lze totiž dívat i tak, že v uvedeném výroku o Antonínově manželce řeč je, a to jako o nějaké mém sdělením sice *nekonkretizované*, ale přece o sobě¹ zcela konkrétní dámě. Toto hledisko se mi zdá plausibilní. Budu proto zastávat stanovisko, že se vztažnou vlastností „existuje“ je tomu stejně, a že tedy, řeknu-li např. že „bílé kosové existují“, mluvím nejen o pojmu „bílé kosové“, ale i o jakýchsi konkrétních, byť významem výroku blíže neurčených (= „nekonkretizovaných“) bílých kosech.² Zdá se mi proto, že Cmorejovo upozor-

1 Výrazem „o sobě“ chci říci, že Antonínova manželka je bytost, která je konkrétní nikoli díky něčemu od sebe odlišnému, např. výroku, který se jí týká, nýbrž nezávisle na tom, sama sebou čili: „o sobě“. Tak podobně např. voda není „o sobě“ horká, nýbrž je taková vlivem ohně: Oheň je naproti tomu horký „o sobě“.

2 To je v souladu s tím, co píše i Cmorej na s. 87 svého příspěvku: „Exp (fajčiar) má tú istú hodnotu a význam ako pred 120 rokmi. Zrejme vďaka to-

nění, že je existence nikoli vztah, nýbrž vztažná vlastnost, na můj výše uvedený závěr nemá vliv.

Druhý, důležitější, důsledek, který jsem vyvodil z nepřesného předpokladu, že „existence je binární vztah mezi pojmem a individuem“, spočíval v tvrzení, že: „individuum, jež je členem tohoto vztahu, musí existovat existencí, jež je vlastností individua, nikoli pojmu“. Vycházel jsem při tom ze samozřejmé skutečnosti, že vztah je podmíněn existencí svých členů a nikoli naopak. Jak tomu bude nyní, když svůj předpoklad upřesním a budu tedy vycházet ne již z toho, že „existence je vztah“, nýbrž z toho, že „existence je vztažná vlastnost“? Domnívám se, že mé tvrzení zůstane i za těchto okolností v platnosti. Vztažná vlastnost je totiž podle Cmorejovy definice vlastností podmíněnou vztahem, a individuum, jež je členem tohoto podmiňujícího vztahu, musí (z již vysvětleného důvodu) existovat, a to existencí, jež je vlastností individua. Přisoudím-li tedy nějakému subjektu libovolnou vztažnou vlastnost, nutně předpokládám „prvořádovou“ existenci nějakého individua. Vysloví-li např. Helena výrok: „bílí kosové existují“ (tj. „třída bílých kosů je neprázdná“). Pak za předpokladu, že je tento výrok pravdivý, se nejméně jeden (tímto výrokem nekonkretizovaný a mně případně neznámý, ale o sobě nevyhnutelně zcela konkrétní) kos vztahuje k pojmu „bílí kosové“, a to jako to, co pod tento pojem spadá. Tento nejméně jeden kos tedy existuje, ale ovšem existencí, která předchází vztahu, jež podmiňuje pravdivé přisouzení vztažné vlastnosti „existence“ pojmu „bílí kosové“.³ Zdá se mi, že ani v tomto druhém případě nemusím na svém závěru nic měnit.

---

mu, že v něm nie je reč o určitom konkrétnom, ale iba o *nejakom* bližšie neurčenom indivídúu.“

³ Zmíním se mimochodem ještě o jedné snad zajímavé věci, o níž bych si však nepřál, aby nás příliš odvedla od hlavního námětu naší rozpravy. Oč jde? Cmorej má pravdu, soudí-li, že je existence z hlediska *logické* analýzy vztahová vlastnost. Mám však za to, že na existenci se lze dívat ještě z jiného, řekněme „ontologického“ hlediska. Z ontologického hlediska je existence prostě vztahem mezi individuem a pojmem, a to bez ohledu na to, jak – a zda vůbec! – o něm mluvíme. Tento vztah sám je totiž nutnou a dostatečnou podmínkou existence, a nikoli to, co je jím podmíněno, totiž oprávněná možnost vyjádřit splnění této podmínky užitím určité vztahové vlastnosti. Je-li tato úvaha správná, je možné říci, že nás ontologická úvaha na rozdíl od logické přivádí k poznání, že je existence přece jen vztah. Ne-

Další Cmorejovy zajímavé poznámky míří zřejmě spíše do tábora stoupenců TILky, k nimž – přes obdiv, který k této logické soustavě chovám – nenáležím. Přenechávám proto v tomto bodu případnou odpověď kompetentnějším.

Závěrem k této části svého příspěvku bych rád zdůraznil, že rozlišuji-li existenci jako vlastnost individuí a existenci jako vlastnost pojmů, je to v úplném souladu s Fregeho výkladem v Dialogu. Uznávám dále spolu s tímto autorem, že vypovídat existenci o individuích je (za předpokladu existenční homogennosti univerza) „samozřejmé“ a neinformativní. Tvrdím nicméně, že to samozřejmé a neinformativní není, pokud uvažujeme o (Fregem v Dialogu neuvažovaném) univerzu existenčně nehomogenním. K tomu však někdy dochází, a to jak ve vědě, tak i v běžném životě. Příklad z oblasti vědecké práce, jsem již uvedl, připojím nyní jeden z běžného života: V noci mě z hlubokého spánku vytrhne energické zazvonění u dveří do bytu. Posadím se na lůžku a napjatě naslouchám, ozve-li se zvonění znova. A protože se již nic neozývá, zmocní se mne pochybnost a uvažuji, zda ono zazvonění (tj. určité akustické individuum), existovalo reálně anebo jen jako součást mého snu, tedy „snově“. Univerzum této zcela všední úvahy jistě není homogenní!

Zdá se mi, že po uvedení těchto dvou příkladů nemám prozatím, vzhledem k odlišnému cíli, který sleduji, důvodu, abych zde široce rozvíjel teorii intencionálních jsoucen. Intencionální jsoucná mě zde totiž zajímají, jen pokud jsou prostředkem k objasnění kontingence individuí. Omezím se proto v dalším na to, že pro usnadnění orientace shrnu to, co jsem o nich dosud řekl. Očekávám od případných odpůrců či pochybovačů, že mě upozorní, v čem je třeba můj výklad prohloubit, resp. proč jej ze zásadních důvodů nelze přijmout.

---

snáz tohoto řešení vidím v tom, že neumím přesně říci, v čem spočívá rozdíl mezi logickým a ontologickým hlediskem. Snad by to bylo možné vyjádřit pomocí scholastické distinkce mezi *modus significandi* (hledisko logické sémantiky) a *res significata* (hledisko ontologie). V tom případě by se logická sémantika zabývaly tematicky jazykem a jeho vztahem k tomu, co označuje, kdežto ontologie označeným bez tematizace jeho vztahu k jazyku.

Stručně shrnutí:

- I. Intencionální jsou entity, které existují pouze jako předmět nějaké naší poznávací schopnosti a jinak ne.

Vysvětlení: Vidím-li např. strom, jenž roste před mým oknem, jsem já prvním členem vztahu „viděti“, a jeho druhým členem je předmět mého vidění, totiž zmíněný strom. Tento předmět existuje ovšem nezávisle na vztahu vidění a nepřestane existovat, přestanu-li se na něj dívat. Věcem, které se chovají takovýmto způsobem, budu říkat „reálná jsoucna“. Myslím-li naproti tomu na mluvícího mravence „Ferdu“, pak Ferda existuje, jen pokud na něj myslím, jinak nikoli. Je tedy intencionálním jsoucnem, nikoli jsoucnem reálným.

- II. Každé intencionální jsoucno má pouze ty atributy, které mu přisoudíme a žádné další.

Vysvětlení: Je-li předmětem našeho poznání nějaké *reálně* existující jsoucno, má jednak vlastnosti, které poznáváme, ale vždy i nějaké další, na oněch poznaných nezávislé, které nepoznáváme. Zním např. některé vlastnosti stromu před mým oknem, ale neznám nikdy všechny. O intencionálním jsoucnu platí naproti tomu věta II.

- III. Intencionální jsoucna lze dělit podle různých hledisek. Nás zde bude zajímat jejich dělení 1) na individua a ne-individua, a 2) na intencionální jsoucna kontradiktorní a nekontradiktorní.

Poznámka: Druhé uvedené dělení není sice adekvátní, ale pro můj nyní sledovaný cíl stačí, ba je pro něj dokonce redundantní (stačilo by, kdybych prokázal existenci jediného intencionálního jsoucna).

- IV. Intencionální *individua* jsou entity, jimž v rámci určitého intencionálního univerza přisoudíme vlastnost, že mohou být subjektem predikativního výroku a nemohou být jeho predikátem. Intencionální *ne-individua* tuto vlastnost nemají.

Vysvětlení: intencionálním univerzem rozumím např. určitou báji, v určitém detektivním románu vyprávěný příběh apod.

- V. Kontradiktorní atributy jsou pojmy obsahující spor. Kontradiktorní individua jsou intencionální individua, jimž přisuzujeme kontradiktorní atributy.

- VI. Nekontradiktorní intencionální jsoucna jsou jednak atributy, které neobsahují spor, jednak individua, jimž přisoudíme výlučně nekontradiktorní atributy.
- VII. Nekontradiktorní intencionální individua nemohou reálně existovat. Mohou však mít v reálném světě své představitele čili „reprezentanty“.

Příklad: Nekontradiktorním intencionálním individuem je např. Hamlet, hlavní postava stejnojmenné tragedie. Pražský herec Hanzlík je jedním z jeho představitelů. Jiným příkladem nekontradiktorního intencionálního individua je první úder bubnu v partituře Beethovenovy Osudové symfonie. Jeho reprezentantem jsou jím předepsané údey bubnů, jež je slyšet při různých provedeních této skladby, atd.

*Katedra filosofie
Katolická teologická fakulta
Universita Karlova
Thákurova 3
160 00 Praha 6
Česká republika
sousedik.s@volny.cz*

LITERATURA

Cmorej, P. (2011): K pojmom existencie a ich rádu. *Organon F* 18, č. 1, 84-95.

Erráta k článku

Cmorej, P. (2011): K pojmom existencie a ich rádu. *Organon F* 18, č. 1, 84 – 95.

s. 90₇ (poznámka 13): čiarka pri typovom indexe nepatrí k premennej w , je to interpunkčné znamienko,

s. 91¹⁵: čiarka pri typovom symbole je nadbytočná,

s. 91₁₂: čiarka pri prvom typovom symbole zľava je iba interpunkčné znamienko,

s. 92⁶: čiarka pri prvom typovom symbole zľava je nadbytočná.